

A MAGÁNY BUGYRAI

JUHÁSZ FERENC: A HALOTTAK KIRÁLYA

Ha elgondoljuk, hogy Petőfi számára először a *Pesti Divatlap* biztosított országos fórumot, s hogy még századunk elején is a jó líra pártfogolásában milyen szerepet játszottak a hölgytársaságok s a magános női széplelkek — ha ennek tudatában vesszük kezünkbe Juhász Ferenc legújabb verskötetét, ismét rádöbbenünk arra a hihetetlen változásra, amely a költészetben néhány évtized alatt végbement. *A halottak királya* több mint ötezer hosszú verssorból áll, és minden verssor súlyos képekől épül, tehát igazán nem tekinthető szórakoztató-űdítő olvasmánynak, amelyet nők (és férfiak) a mai életforma és életritmus biztosította pihenés-félóráiban — munka után, feketekávé mellett, fodrásznál vagy strandon — gondfelejtőként forgathatnának. Sokan persze már bizonyára Petőfi gyöngédlelkű hölgyolvasói közül megbotránkoztak, még többeket botránkoztatott Ady — s a sort méltóképpen folytatja Juhász Ferenc, bár akárcsak nagy elődei, ő is a közösségnek, a népek elkötelezett, nemzetben gondolkozó, helyhez és időhöz kötött költészet művelője.

Juhász Ferenc esetében a hely- és időkötöttséget, elkötelezettséget nyilván nem lehet a felszín alapján megítélni. A Juhász-eposzok nem címben vagy ajánlásban, hanem húsukban hordják a közösségi gondokat, még olyankor is, amikor látszólag a magánemberi fájdalmak kerülnek előtérbe, s a burjánzó rémképek látszanak elfoglalni a jövőre villanó társadalmi perspektívát. Kritikusait ugyancsak nemegyszer megtévesztik az „erős képek”, a „képzuhatagok”, a versegész mögött munkáló nemzetfélést, közösséghez ragaszkodást, adys erkölcsi tartást mintha elnyomhatná képalkotásának erősen biologikus-kozmosz jellege.

Úgy tűnik, *A halottak királyának* olvasóját az eddigieknél is inkább fenyegeti ez a félreértés, félreolvasás, amelyet a hihetetlen intuitív gazdagsággal felbuzogó részletek bizonyos fokig lehetővé is tesznek. Pedig ez az újabb hatalmas versépítmény (amely azonban nem óriási betonelemek összeillesztéséből, hanem téglák egymásra rakásából született) történelmi fogantatású — noha a költő ezt a kapcsolást eposzának jó kétharmadában rejti előlünk. A muhi pusztai vereség után a tatárok elől egészen a dalmáciai tengerpartig menekült IV. Béla király iszonyatos lelki gyötrődése első személyben, a külső konkrét feltételektől meglehetősen elvonatkoztatva, tehát a költő sajátjaként jelenik meg, s majd csak a mű legvégén tűnik fel a vallomás-magyarázat:

„Mert én, aki akartalak és elképzelvelek és ülök nyolcvan napja már
Kegyetlen Lángolásban,
 nyolcvan napja már Látomás-Lángban égek és tizenegy éve lángolok Tebenned
 te Szakállas Múlt-Idő, égek agyadban Képzület-Király, ülök szívedben,
mint a gyermek,
 én a költő: Juhász Ferenc a Három Csöndet hallgatom, égek a Látomás-
Csönd Lángolásban.”

Így a vers alaphelyzete már egészen világos, egyértelmű: Juhász Ferenc, ismét a történelmet híva segítségül (mint *A tenyészet országában*), egy olyan határhelyzetet él át, továbbfokozhatatlan intenzitással, amelyben a magány legmélyebb bugyrai tárulnak fel. Ám a történelemhez fordulás nem esetleges, nem is fedezék, hanem az eposz lényegi eleme — bármilyen messze is távolodott legyen *A halottak királya* a műfaj klasszikus példáitól, mondjuk Zrínyi vagy Vörösmarty hősi eposzaitól; az elsőszemélyes, nem annyira a megtörténtekeket, mint inkább halálvízióit s életakarását elbeszélő (lírai!) hős ugyanis nem a magánember iszonyú magányát panaszozza, hanem a Kiválasztottét, akinek vállán egy ország gondja, egy nemzet jövője nyugszik, akinek kitartásán a nemzethalál vagy egy új virágzás lehetősége múlik.

Noha Juhász Ferenc lírai eposzának Királyát végig egyedül, azaz nem emberi környezetben látjuk (legfeljebb halott vitézei jelennek meg, szintén a mű vége felé), s társtalanságát azonnal csupán a növények és állatok oldhatnák fel — ő visszatartásáért az ilyenfajta felkínált győzelmet, nem akar Virág-Király lenni, a „kristály-szív”, a „jégsírkő-szív” sem vonzza, sem a Szelíd Vadak és Vad Vadak hívásának nem enged.

*„És hoz minden állat magából valamit, hoz minden létező valamit lényegéből,
hogy legyek Ó, hogy legyek Ók, hoznak szarut, tollat, izmot, pikkelyt, patát,
hoznak agancsot, csápot, pödörnyelvet, hozza lényegét a szent állatszomorúság,
a szent állat-magány, szent állat-egyedültség, hozza önmagát árva hitéből.”*

Ez a társtalalás nem jelentene feloldozást annak, aki Ember-Népét siratja, aki nem feledni akar, aki nem kiábrándultan menekül az egyszeri súlyos kudarc után — aki üldözöttségében, egyedülvalóságában is az újrakezdés prófétája:

*„Jaj, lesz e Népem megint, Népem: Én-hiszek-bennük, Én-értük-merész,
Én-bátor-értük, Én-tiszta-értük, Én-akarom-öket, Én-vagyok-értük Népem,
ha egyszer mégis partra lépek én, vár e népem, vagy csak Kitágult Ürességem
Űr-csöndje lesz ott zöld vadonnal benöve, csak a Zöld Növénydermedés?”*

A társak szólítása (melynek fájdalmas-tiszta, bartóki méretű költeménye a *Szarvas-ének*) itt magával a létezéssel lesz egyértelmű, a tengődő élet nem szerepel a Király (a Költő) lehetséges alternatívái között. „Népem, aki élni megsegítsen” — „Népem, akit élni akarok én, akit élni segíték én”: két különböző szemszögből, de a kettő ugyanazt jelenti, alkudozás nem lehetséges. A magyar költészet fővonulatának a hangja ez, Vörösmarty, Petőfi, Ady, József Attila, az öreg Babits, Illyés hangja. Juhász Ferenc egyre tudatosabban vállalja ezt az örökséget, versben és prózában (prózaversben) — noha a formák megválasztásában saját, egyszeri, s meggyőződésem szerint utánozhatatlan, a közvetlen folytatást kizáró útját járja.

A Juhász Ferenc-líra maradandó értékeinek felismeréséhez azonban bizonyára innen, a nagy és kötelező hagyományok felől vezet az út. Vörösmarty felől, aki a vereség fájdalmát gyászos víziókba vetítette, Ady felől, aki átkot szórt a kushadókra, lemaradókra, átkozta nemzetét, átkozta az Istent.

*„Vagy Te sem vagy és nincsen semmi más, mint Gyász, Úszók, Halál,
Reménytelenség,
és Nem-te Vagy, csak Pusztulás, Halottak Döghalmaza, Zokogás, Átok,
és Nincsen-Vagy Remélt Bizonytalanság, csak Bánat van, Könny, Rothadások,
és te vagy a Nem-voltál-soha, a Nem-lehetsz-soha. Virágzó Képtelenség!”*

Az ilyen és hasonló Juhász-verssorokban Ady istenes-istentelen versei támadnak fel. S *A halottak élén* gondolata tágul eposzivá *A halottak királyában*, a hatodfélezer soron át ismétlődő Élet-Halál szembesítésben, amelyben ugyan 5:1 az arány a Halál Angyalai javára, mégis „a te kezéd pici asszonykéz Megváltó Tavasz-Angyalom,

Virág-remény-Tavaszm” erősebb a másik öt jeges szorításánál. Nem idegen Juhásztól Ady forradalmas hite sem — még egy-egy Ady-sor is visszacseng az eposzvallo-másban: „Én lenni nem leszek a Halál Királya, a Szégyen és Némaság Fejedelme”; „Mert nem alsznak ki az én szemeim, mert az én szemeim: a forradalmak, meg sose halnak”.

És hogy befejezzük ezt az Ády—Juhász Ferenc gondolatsort, abban is elgondolodtató rokonságot kell látnunk, ahogy egy népéhez-nemzetéhez szóló költészet mindegyre formai akadályokba ütközik, nem tud maradéktalanul eljutni azokhoz, akiknek és akikért íródik. Ahogy Ady a maga korában, bizonyára Juhász Ferenc is ma a magyar líra legelső vonalát jelenti (másokkal együtt, persze) — mégis nagyobb népszerűsége, olvasottságra számíthat jó szándékú epigonok vagy a tisztas közép-szer költészete, bárha versbe foglalt közéletiségük, problémafelvetésük jóval felszí-nesebb, mint például a Juhász Ferencé. Nem tudom, Vörösmarty halálvízióit hogyan fogadta az akkori közvélemény, mindenesetre Juhász Ferenc részleteiben sokkal ijeszetőbbre, elborzasztóbbra rajzolja ezt a halálpanorámát. 20. századi ismereteink messzemenően indokolják ezt (már klasszikus példa: Picasso), több mint ötezer verssoron át azonban mindegyre „Hegyes kék húscsőr-arcú óriás Kocsonya-fallo-szok”-kal, „pikkely-szörnyek, bársony-rémekek fehér fogcsikorgatása”-val, „tenger-szörös Pikkely-Óspicsá”-val, „Csupa-vércsipkeszáradék Madarak”-kal, „buborék-ge-rendás, húslécküllős, gyűrődés-pettyes Barlangszakadék-homály”-lyal, „iker-rozsda-buborékemlő-fej”-jel találkozni, valljuk be, nem kellemes. S noha Juhász Ferenc, főképpen a szürrealizmuson iskolázott modern költészet többségétől eltérően, rend-kívül világos, könnyen követhető versmondásokat szerkeszt, versszótánának össze-tétel-halmazásaival majd olyan gátakat épít az edzetlenebb versolvasó előtt, mint a versmondattant bonyolulttá tevő szabad asszociációs szabad vers. Nem vitatható, hogy a költő elméjének „Gyász-Hömpölyegei”, ezek a „Virágzó Kegyetlen Képzetek” több-ségükben funkcionálisak, sajnos azonban egyelőre továbbmélyítik a magány bugyrait.

De ez már nem csak Juhász Ferenc-kérdés — ez a modern, a XX. századi hu-mánumnak elkötelezett költészet néhány évtizedes távlatban feloldhatatlannak tűnő, nagy dilemmája. (*Szépirodalmi, 1971.*)

KÁNTOR LAJOS

AZ IDILL VÁLTOZATAI

HAJNAL ANNA: CSAK ENNYI?

Amikor Hajnal Anna nemzedéke kopogtatni kezdett az irodalomban („bizony, ez már a harmadik generáció a Nyugattól kezdve” — mondta némi nosztalgiával Babits Mihály), a korábban egységesedő világkép ismét atomjaira esett szét. A toll Ady-vitája s a Nyugat mellett szaporodó „ellenfolyóiratok” a legjobb bizonyágai ennek. A harmincas esztendőök legelejére pedig mozdulatlaná dermed irodalmunk, s a fia-tal költőnek nem marad más választása, mint a magány elkeseredett vállalása:

*A csiga mézhajat izzad magára.
A teknősbéka erős páncéllal védekezik.
Azonképpen az ember, akár a sün,
öreg tüskéket fordít a világnak.*

(Hallgat a csontváz)

Lassan-lassan aztán modorrá kövesedett a magányosság, a költő kialakította magá-nak azt a hideg, éles fényű bolygókkal berendezett világot, amelyben az előre el-